

NAGY BALOGH JÁNOS

ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE

⟨1874 – 1919⟩

SZERKESZTETTE ELEK ARTÚR

BUDAPEST, AMICUS KIADÁSA, 1922

Rights for this book: [Public domain in the USA](#).

This edition is published by Project Gutenberg.

Originally [issued by Project Gutenberg](#) on 2021-03-26. To support the work of Project Gutenberg, visit their [Donation Page](#).

This free ebook has been produced by [GITenberg](#), a program of the [Free Ebook Foundation](#). If you have corrections or improvements to make to this ebook, or you want to use the source files for this ebook, visit [the book's github repository](#). You can support the work of the Free Ebook Foundation at their [Contributors Page](#).

The Project Gutenberg eBook of Nagy Balogh János élete és művészete, by Artúr Elek

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Nagy Balogh János élete és művészete
Egy ismeretlenül élt festő emlékkönyve

Author: Artúr Elek

Contributor: Elek Petrovics and Jeno Bálint

Release Date: March 26, 2021 [eBook #64932]

Language: Hungarian

Character set encoding: UTF-8

Produced by: Albert László from page images generously made available by the Internet Archive

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NAGY BALOGH
JÁNOS ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE ***

NAGY BALOGH JÁNOS
ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE
〈1874 – 1919〉

SZERKESZTETTE ELEK ARTÚR

BUDAPEST, AMICUS KIADÁSA, 1922

NAGY BALOGH JÁNOS

ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE

(1874–1919)

EGY ISMERETLENÜL ÉLT
FESTŐ EMLÉKKÖNYVE

16 KÉPES MELLÉKLETTEL ÉS
13 SZÖVEGBE NYOMOTT RAJZZAL

SZERKESZTETTE ELEK ARTÚR

BUDAPEST, AMICUS KIADÁSA, 1922

EZEN KÖNYV PÁPAI ERNŐ
MŰINTÉZETÉBEN, 500 SZÁMOZOTT
PÉLDÁNYBAN KÉSZÜLT

TARTALOMJEGYZÉK

Petrovics Elek: Előszó [9](#)

Elek Artúr: Nagy Balogh János élete és művészete [11](#)

Bálint Jenő: Nagy Balogh János az ember [46](#)

A KÉPES MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

Önarckép. (Ceruzarajz.) Bálint Jenő tulajdona [4](#)

Kubikosok. (Tusrajz.) A Szépművészeti Múzeum tulajdona [21](#)

Kubikosok. (Tusrajz.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [21](#)

Múteremrészlet. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [23](#)

Kubikosok. (Szénrajz.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [25](#)

Zsákhordó munkások. (Szénrajz.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [27](#)

Mezei munkás. (Olajfestmény.) Sipos László tulajdona [29](#)

A művész szobája. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [31](#)

Konyhai csendélet. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [33](#)

).

Virágcsendélet. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [35](#)

1. A művész anyja. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [53](#)

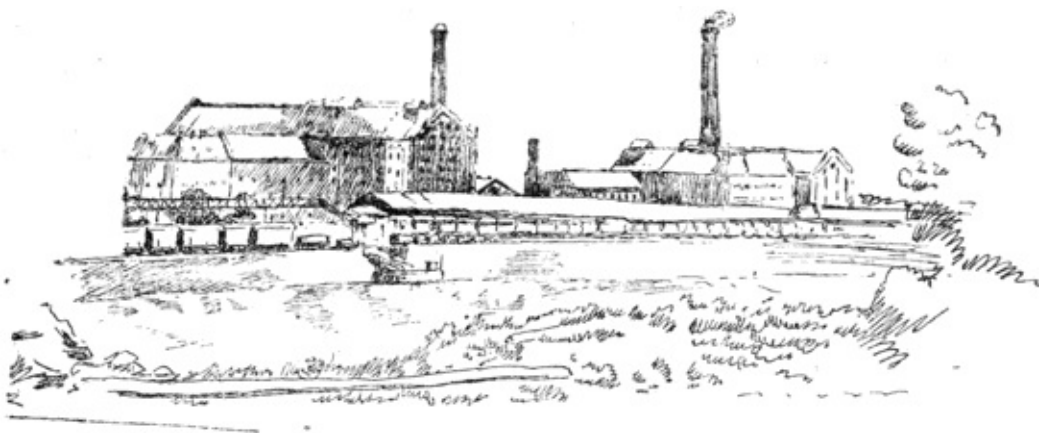
2. Önarckép. (Olajfestmény.) Dr. Laub László tulajdona [55](#)

3. Önarckép. (Olajfestmény.) Bálint Jenő tulajdona [57](#)

4. Önarckép. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [59](#)

5. Önarckép. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [61](#)

6. Önarckép. (Olajfestmény.) Szépművészeti Múzeum tulajdona [63](#)

ELŐSZÓ.

A művész, akiről ez a szép könyv szól, egész életében elbujva és névtelenül dolgozott, a föld örömeiből csak a munka öröme vágyott, egyébként beérte hitével önmagában és lelkének nyugalmaival. Csak arra volt gondja, hogy munkáit megőrizze a múzeum, az utókor számára, amelynek elismerésében olyan szilárdan bízott, mint a hívő, aki a földi lét örömtelenségét panasz nélkül viseli el a túlvilági élet biztos hitével lelkében.

Igy történt, hogy Nagy Balogh János neve holtá után jelent meg először a nyilvánosság előtt, a Szépművészeti Múzeumban, amelyre kívánsága szerint egész művészi hagyatéka maradt. Őt képe vált ott láthatóvá, s a művészet barátai meglepetve fedeztek fel bennük egy nagy tehetségű, biztos és erős ösztönű művészt, akinek ritka érzéke volt a tónus gyöngédsége és a felület zománcos szépsége iránt, akinek munkáit azonban mindenkifelett az tette vonzóvá, hogy mögöttük egy áhitatos és tiszta művészlélek megindító világának képe rajzolódott.

Ezt a világot, amelynek emberi és művészi érdekessége akkor éppen csak felvillant szemünk előtt, egész mivoltában tárja fel most ez a könyv, teljesítve Nagy Balogh János barátainak azt a vágyát, hogy írásban és képben is munkálják és terjesszék annak a férfiúnak művészetét, akinek emléken olyan példás

hűséggel virrasztanak. Buzgóságukért, lelkes odaadásukért nemcsak Nagy Balogh János tekint le hálásan reájuk, hanem hálásak vagyunk mi is, mindnyájan, akiket elkalauzoltak a művészet és a baráti hűség eszményeinek tiszta világába.

Budapesten, 1922. március 2.

PETROVICS ELEK.

NAGY BALOGH JÁNOS

ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE

(1874–1919)

Egy észrevétlenül elmúlt élet emlékeit és tetteit idézzük föl ezekben a sorokban. Olyan művészt, kinek a míg élt, a mindennapi gondon és az ünnepnapok munkájának örömén túl úgyszólván semmit sem adott az élet; olyan sztoikus emberét, kinek a jövő sokkal adósa: mindazzal a megbecsüléssel, hírrel és dicsőséggel, melyet a tájékozatlan jelen tőle, az ismeretlentől és névtelentől megtagadott.

I.

Budapesten, egy külvárosi szomorú házmesteri lakásban született Nagy Balogh János, 1874 augusztus másodikán. Gyermekkora és ifjúkora történetének

nem maradt tanuja, ő maga nem szívesen emlékezett róla. Bizonyos csak annyi, hogy szülei végzetesen szegény emberek voltak. Az apja háziszolga, majd házmester, de egyetlen fiáért, ha módja és akarata van is hozzá, keveset tehetett volna, mert korán meghalt. Körülbelül tíz éves volt akkoriban Nagy Balogh János. Attólfogva az édesanyja nevelte: táplálta, ruházta, ő taníttatta mesterségre, később pedig, mikor fia belemerült a művészetbe, ő lett rajzainak, festményeinek leggyakoribb tárgya: mikor már előregedetten, megtörődve semmit sem adhatott neki, – a modelje.

A szobafestést és a mázolást választotta mesterségének a fiatal gyerek. 1895–96-ban és 1896–97-ben a fővárosi iparrajziskola, 1898–99-ben az Iparművészeti Iskola esti tanfolyamait látogatta. S közben elhatározással lett benne annak vágya, hogy művésszé legyen. Valahogy eljutott Münchenbe. Az 1899–1900-iki téli félévben az Akadémia esti tanfolyamára járt és Herterich tanár osztályán rajzolgatott aktot. Erről bizonyítványt is kapott, mely jó eredményről tanúskodott.

Ott készült rajzait nagyrészt hazahozta, s egyéb hagyatékával azokat is a Szépművészeti Múzeum őrzi most. Félíves rajzpapírosra szénrel, krétával rajzolt nagyméretű aktok, az akadémiák hagyományos és érdektelen beállításában konvenciós mozdulattal álló, ülő, támaszkodó emberalakok. Igazi iskolás munkák, melyeken megérzik, hogy járatlan kéz húzta vonalaikat és dörgölte szét rajtok a színt. Egy tulajdonságuk azonban így is szembeüt: az alakoknak jól megfigyelt és pontosan érzékeltetett mozgása. Olyan tulajdonság, mely a későbbi Nagy Balogh művészetére nézve is jellemző lesz. Ez a talán másfél tucatnyi akttanulmánya képviseli Nagy Balogh János életében a művészi iskolázás időszakát. Mindössze ennyi volt a rendszeres tanulása; ami utána következett, az autodidakszis volt, a gyakorlatból, a művészbajtársakkal való beszélgetésekből, de legfőként a természetből merített tanulságok. Művészi elhivatottságának sejtelve nyilván Münchenben erősödött benne tudattá. Ott szerezhette első mélyebb művészeti benyomásait is, melyek azután elhatározóvá lettek fejlődésére. München volt az a hely, hol először világosodott meg elméjében a rembrandti művészet jelentése. Ott tanulmányozhatta behatóbban először az emberi lélekábrázolás másik nagy mesterét, Frans Halsot is. Maga művelését is német földön kezdhette meg, ahol német bajtársak példája kalauzolta el érdeklődését a gondolkodás nagyjainak körébe. Nagyon szeretett olvasni, s ha rendszertelenül olvasott is, kitűnő emlékezése összetartotta olvasással szerzett ismereteit. Münchenben ráért a német filozófia izére, s itthon azután nagy elmerüléssel olvasgatta Kantot, olvasgatta Schopenhauert.

Első zenei emlékeit is alighanem Münchenből hozta. Verdivel, de különösen Wagnerrel, kinek zenéjét nagyon szerette, ott ismerkedhetett meg. Mindent összevéve: a Münchenben töltött idő, minden nyomorúságával, a rágódó éhségnek és sok egyéb megalázásnak az első napbalátás gyönyörűségével vegyült emlékével, a boldog álmoknak élettartaléka lett számára. Későbbi és még sivárabb életét az táplálta illúzióval.

Itthon a tanulás folytatására már csak elvétve és bizonytalan időközönként jutott módja. A küzdelmes élet várt reá. Két keze munkájával annyit kellett keresnie, hogy a festéssel elvesztett idő kárpótlására és szegény édesanyjának gyámolítására való is jusson belőle. Amíg az idő engedte, szobafestő volt a nappali órákban. Ilyen munkát végezni vidékre is eljárt, s amit keresményéből megtakarított, abból húzta ki a téli hónapokat. Létének fájdalmas mozzanata volt ez a vergődése a durva mesterség és a magasztos művészet között. Nem is beszélt róla szívesen.

München után Pesten éldegélt néhány évig az édesanyjával. 1905-ben, vagy 1906-ban Kispestre költöztek, a szegény emberek nyomorúságszagú világába. De Kispest már nem város, a falu és város között valami középféle, az ege nagyobb és tisztább a városénál, főbb utcái a szabadba visznek, mezőkre, szántóföldekre, ahol animálisabb, s a foltot és mozdulatot tanulmányozó festőnek változatosabb és érdekesebb életet él az ember. Abból az időből maradt meg Nagy Balogh János hagyatékában egy francia képeslap, melyet valamelyik barátja küldött neki Párisból. Millet-nek egy festményét ábrázolja a lap. A külvárosban született és külvárosban tengődő magyar művésznek ez lehetett az első találkozása a francia mesterrel. Találkozása az élet óceánján egy nem is sejtett rokonnal, akiben megrezdülve ismert azonnal önmagára. Az ilyen önmagára ismerés a legtöbb művészéletben döntő hatású szokott lenni. Nagy Balogh életében a pályának, a követni való útnak fölismerését jelentette. Ettőlfogva értette meg vonzódását az élet bizonyos egyszerű motívumaihoz, érdeklődését a föld munkájában robotoló emberek forma- és mozdulatváltozásai és színes nyilvánulásai iránt. Elképzeléseinek tárgyköre nagyot bővült ezzel a motívummal. Addig csak azt rajzolta, vagy festette, amit közvetlen környezetében látott: szegényes szobájának falait, konyhájuknak csöndéletté szerkesztett nyomorúságos holmiját, öreg édesanyját rabszolgái létének minden mozzanatában: a teknő előtt mosva, a küszöbön ülve és varrva, végül pedig önmagát, szőke szakállú hatalmas fejét.

Akkortájt kezdték meg Kispest határában a Wekerle-telep építését. A sivár tájék egyszeriben benépesedett. Megjelentek az Alföld zömök kubikosai taligáikkal, csákánnyal, ásósan, és gépies szorgalommal túrták föl a talajt és hordták talyigájukon a földet. Nagy Balogh napról-napra kijárt hozzájuk és rajzolta alakjukat, mozdulataikat vázlatkönyveibe. Önmaga fejét kivéve egy motívum sem foglalkoztatta ennyi ideig és ilyen mélyrehatóan. Millet ihletét érezte megújhódni magában. És nagyszabású festményekre gondolt, melyeken csoportokká szerkeszti majd annyiszor megfigyelt alakjait, ásó, talicskázó, zsákot hordó, munkára ballagó és munkából hazatérő embereit. Néhány kisebb képen meg is valósított terveiből egyet-mást. De azoknál sokkal nagyobb valamire gondolt, monumentális festményekre, mint arról két hatalmas méretű kartonja tanúskodik, melyeken a félig életnagyságú alakok cselekvénye, folt- és mozdulatkompozíciója már egyensúlyba szerkesztetten és formai tekintetben is kialakultán várta a végleges kivitelt.

Ám ekkor beledördültek csöndes és szegény életébe Európa ágyúí. Nagy Baloghot elvitték katonának, az ő sorsa is az ároklakóké lett, a százezernyi névtelenül szenvedőé. Közkatonasorban szolgált, de módját tudta ejteni így is, hogy a fáradságos szolgálat pihenő óráiban rajzolgasson. Akkor telik meg vázlatkönyve a katonaelet alakjaival, a mozgó és dolgozó katonáemberek mozdulatlanulmányaival. Szép világot is járatott vele a háború. Elkerült Oroszországba, a Sztrij folyó mellé, melynek partjairól és a rajtok nyüzsgő életről sok följegyzést rajzolt vázlatkönyveibe. Egy szerencsétlen shrapnell azután megszabadította a katonai szolgálattól. Jobb vállán érte a sebesülés. Rokkantan került haza, kórházból kórházba vándorolt. Sebe végzetessé vált benne a művészre. Megbénította karját, s bár a munkára nem tette képtelenné, de mozgását mégis megnehezítette. Most már csak kisebb méretű rajzokat tudott készíteni, ceruzarajzokat és finom tollrajzokat, kórházi vándorlásának állomásairól, az Üllői-úti klinika, az új Szent János-kórház épületeiről és kertjéről. Csöndes lemondással nyugodott meg abban, hogy nagy terveit nem fogja megvalósítani: hatalmas vásznain immár nem fognak megéledni víziói, a földet túró szegény emberek csöndes hőskölteményei.

– Letört sas vagyok – mondta egy barátjának – béna lett a szárnyam.

A sas kedves madara volt: a végtelenségnek és benne a halandó akaratnak és erőnek jelképe.

– Nem olyan a fejem, mint egy sasé? – kérdezte egy másik barátjától, miközben annak műtermében ült és féloldalt a tükörbe nézett.

Nem közönséges fej volt az. Plebejusi szerkezetében erőt és elpusztíthatatlannak tetsző egészséget éreztetett. Arca puha képleteinek – az izmos orrnak, a húsos ajaknak – völgyei és dombjai, mintha csak a fény és árnyék játéka számára születtek volna. Egész művészpályájának ez a hatalmas fej volt a főmodelje. Számtalan változata maradt meg rajzban, olajban. Ez a fej szinte a természetet jelentette művészi életében, ezt a kicsiny, önmagához tartozó részét a természetnek legalább is alaposan ismerte, annyira, hogy ő, ki egyéb alakos rajzait nem igen szokta a vázlat állapotján túl fejleszteni, önmaga fejének ábrázolásait elfogódás nélkül és biztosra menő lendülettel vitte végig.

Szeliden, önmagával és az emberekkel elégedetten nézett szét a világon az a monumentális fej. Nem sokat kívánt a világtól gazdája, s ami keveset kapott, azzal beérte. Az élet gazdagságának nyilvánulásait szinte nem is ösmerte. Még a természet is, amelyben életének nagyobb részét leélte – a kiskeleti természet – szegényes, csaknem koldusi volt. De Nagy Balogh János éppen ezt szerette benne. Gőgösség és hivatkozás nélkül szerette a szegénységet. A szürke volt a kedves színe és művészete nem ismeri a nap fényét. Az élettől semmit sem kért. Nem vágyott se jobb életmódra, se pénzre, se szereplésre, vagy ismertségre, hírré. Kiállításon egész életében egyetlenegyszer vett részt (a Nemzeti Szalón egyik tárlatán mutatta be édesanyja kisméretű egész alakos képét). Nem fájt neki, hogy néhány művészbarátján túl senki sem tud róla. Egész jelenét odaadta a jövőért. Óriási hittel tudta, hogy az ő ideje a halála után kezdődik majd, s hogy mindaz, amitől a jelen megfosztotta, utóléri majd létének az életen túl következő végtelenségében. Nagy véleményrel volt művészetéről. Azért is nem szeretett megválni műveitől: tartogatta azokat az öröklét őrzőhelye, a múzeum számára. Meghitt embereinek sokszor beszélt arról, hogy rajzait és festményeit a Szépművészeti Múzeumnak szánta. Ennyi volt mindaz, amit érvényesülése érdekében tett.

II.

Ilyen volt az élete. És milyen a művészete? Egyenetlen, mint az autodidaktáké, kiknek a sugallat óráiban tökéletesre sikerül az, mi egyébkor elgyöngülten és bizonytalanul kerül ki a kezök alól. Mert az autodidakta fogalma a művészetben nemcsak annyit jelent, hogy valaki magától tanulta mesterségét, hanem annyit is, hogy nem tanulta meg tökéletesen. Hogy az érzés, mely nagy, sőt olykor hatalmas benne, nincsen a keze ügyében: nem tudja olyannak kialakítani magából, hogy az belső melegéből kikelten is teljes értékű illúzióját adja önmagának. Bármilyen sztoikusán viselte is sorsát és bármily bölcs derűvel igyekezett is elhelyezkedni benne, – az élet gonoszul bánt vele. Megfosztotta az alapos tanulás alkalmaitól és nem hagyott neki időt arra, hogy erejét nyugodtan megérlelje nagy feladataira. S mikor a rapszodiás munka közben tervei mégis annyira megérték és kifejező készsége annyira kifejlett, hogy bizakodva foghatott volna nagy kompozícióinak megvalósításához, a halál elszakította élete fonalát. Meghalt, minekelőtte azzá tudott volna lenni, akivé rendeltetett. Művészetünk történetében nem ismeretlen sors. Sajnálni való, hogy annyi fájdalmas tapasztalat után is olyan gyakori.

Hogy mi minden semmisült meg ezzel a korán bevégeződött élettel, arról kész munkáinál teljesebb fogalmat adnak vázlatos tervei. Volt Nagy Balogh életének egy korszaka, – a körülbelül 1903-tól 1905-ig terjedő három esztendő – melyben a fiatal művész csodálatos termékenységgel vetette papirosra zárt kompozíciókká fejlesztett képtárgyait. A ceruzával, de leginkább tollhegygel rajzolt vázlatoknak hosszú sora tanuskodik képzeletének az időbeli gazdagságáról és változatosságáról. Nagy Balogh abban az időben nagyméretű és népes, mozgalmas kompozíciókról álmodozott, körülbelül olyanokról,

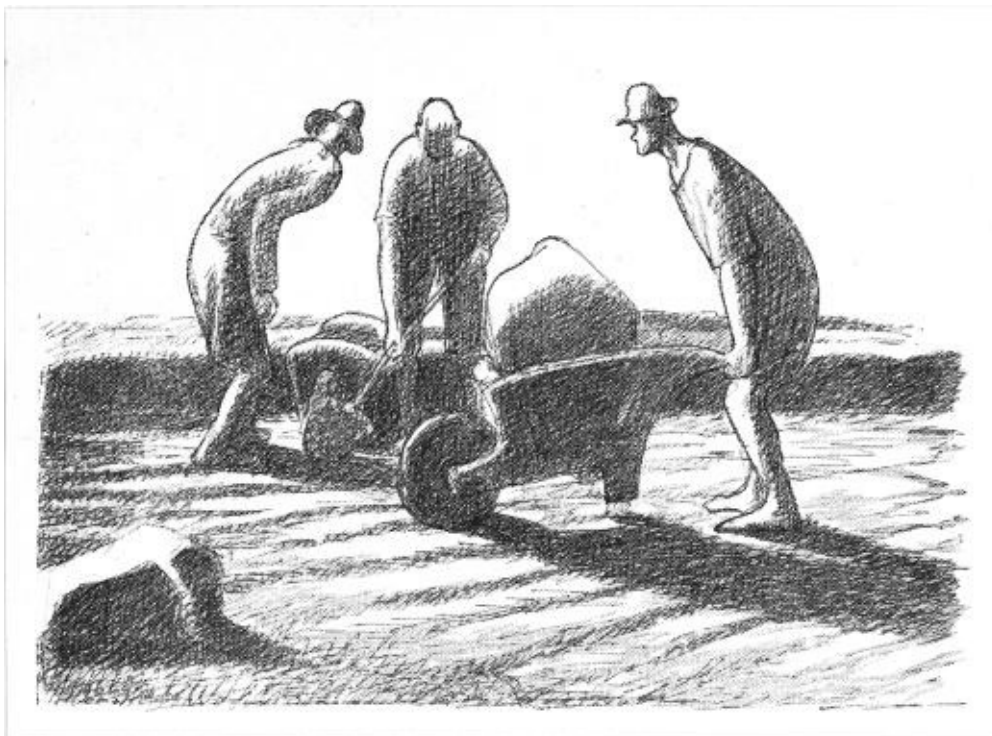
aminőket Munkácsy festett pályája elején, de később is. Vannak közöttük a való életből kiválogatott realiztikus jeleneteket ábrázolók, s éppen ezek emlékeztetnek Munkácsy bizonyos tömegjelenetes képeire (a Sztrájkra, a Zálogházra stb.). Ilyenféle az a ceruzarajza, mely egy gyülekezet közepén szónokló embert ábrázol, vagy egy 1905-ből való karcmodorú tollrajza, melynek tárgya egy asztal körül ülő család. Másik ilyen vázlata kórháztermet ábrázol, benne ápolónők és betegágyak. Egészen kialakított, részleteiben is megoldott kompozíció az a tollal rajzolt vázlata, mely bírósági termet mutat, egyensúlyosan szétosztott tömegekkel, a pathetikus mozdulatú vádlott férfival és mögötte kezét tördelő asszonyával. Úgyszólván teljesen kész kép-théma egy cirkusz belsejét ábrázoló tollrajza; a padsorokban a sokfejű közönség tömege, a porondon vágató lovon tornázó akrobata. Egy 1905. januáriusi keltezésű pompás előadású tollrajzán gyermekekkel foglalatoskodó szerzetesek csoportja látszik. Történelmi tárgyú kép, vagy talán illusztráció tervének készült egy tusrajza, melyen elítéltek processziója vonul egy híd boltnyílásán át, a gesztikuláló nép sorai előtt.

Vallási tárgyú képek tervei is foglalkoztatták. Megmaradt egy tollrajza, melyen a keresztről levett Krisztus testét tartják a tanítványok, mielőtt nyugovóra tennék mesterüket. Egy 1905-ös évszámmal jelzett tollrajzon a megfeszített Krisztus előtt és mögött emberek sokasága imádkozik állva és térden. Egy másik tollrajza a Golgothát ábrázolja, rajta a három kereszt, körülöttük katonák és térdeplő nők.

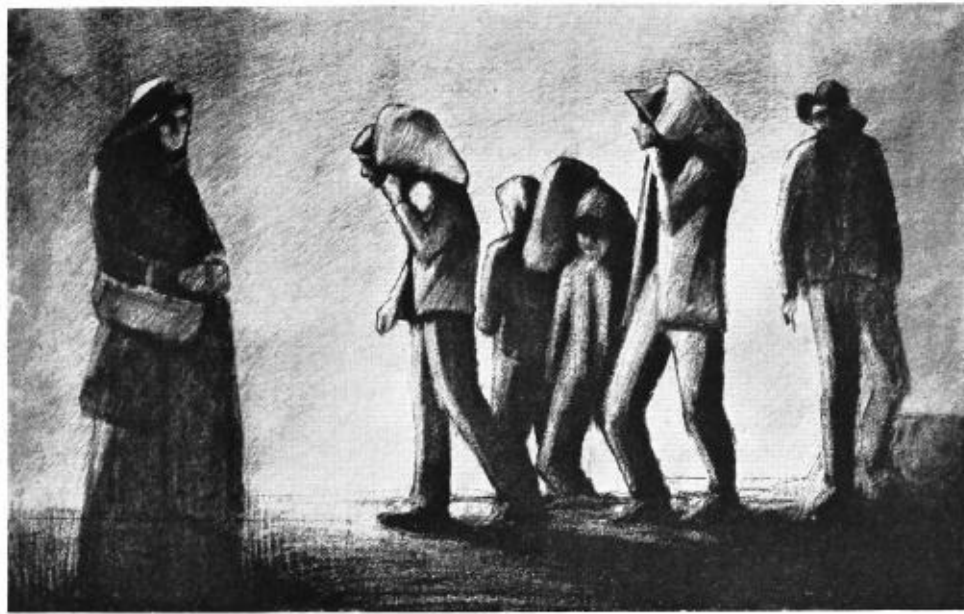
Az akt problémája is kísértgette Nagy Baloghot. Érdekes kompozíciós megoldást talált egyik vázlatán Ádám és Éva paradicsomkerti idylliuma számára. Egy féllíves méretű tollrajzán pedig eredeti módon alakított ki egy bacchusi jelenetet: bolthajtásos fülkéjű borospincében ülő, álló férfiak és nők népes társasága vigad egy hatalmas hordó körül. A hordó előtt egy női akt térdel féllábbal zsámolyon és egyik kezével szőlőfürtöt emel, a másikkal borosüveget. (1905 februárius jelzést mutat a rajz.)

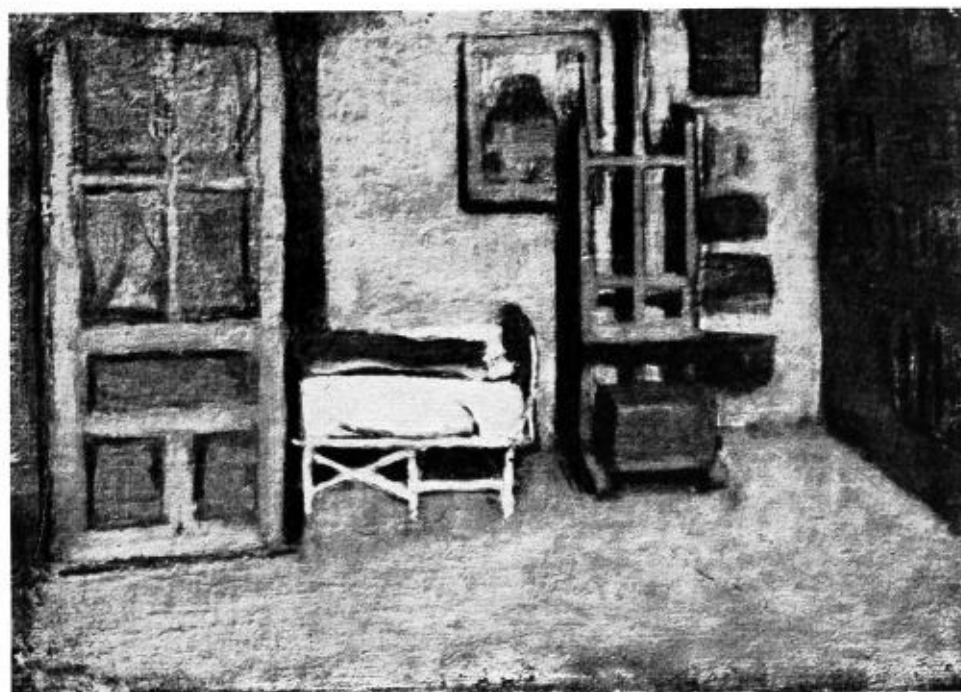
Megfestésre ebből a sok tervből semmi sem került. Mindössze három kisebb méretű kompozíciós színvázlata maradt a hagyatékában. Az egyik – a méretre legnagyobbik – halottaknapi jelenetet ábrázol: imazsámolyt, amelyen öregasszony térdepel és mely körül gyertyák égnek a földön. A háttérben hosszú és zsúfolt sorban asszonyok, gyermekek. Mindez teljesen vázlat-állapotban, fekete kontúrok közé fogott színfoltok alakjában. Egy jóval kisebb, szintén papírlemezre festett olajvázlata nagyjából annak a korcsmai jelenetnek változata, amelyet más alkalommal tollal is papirosra vetett.

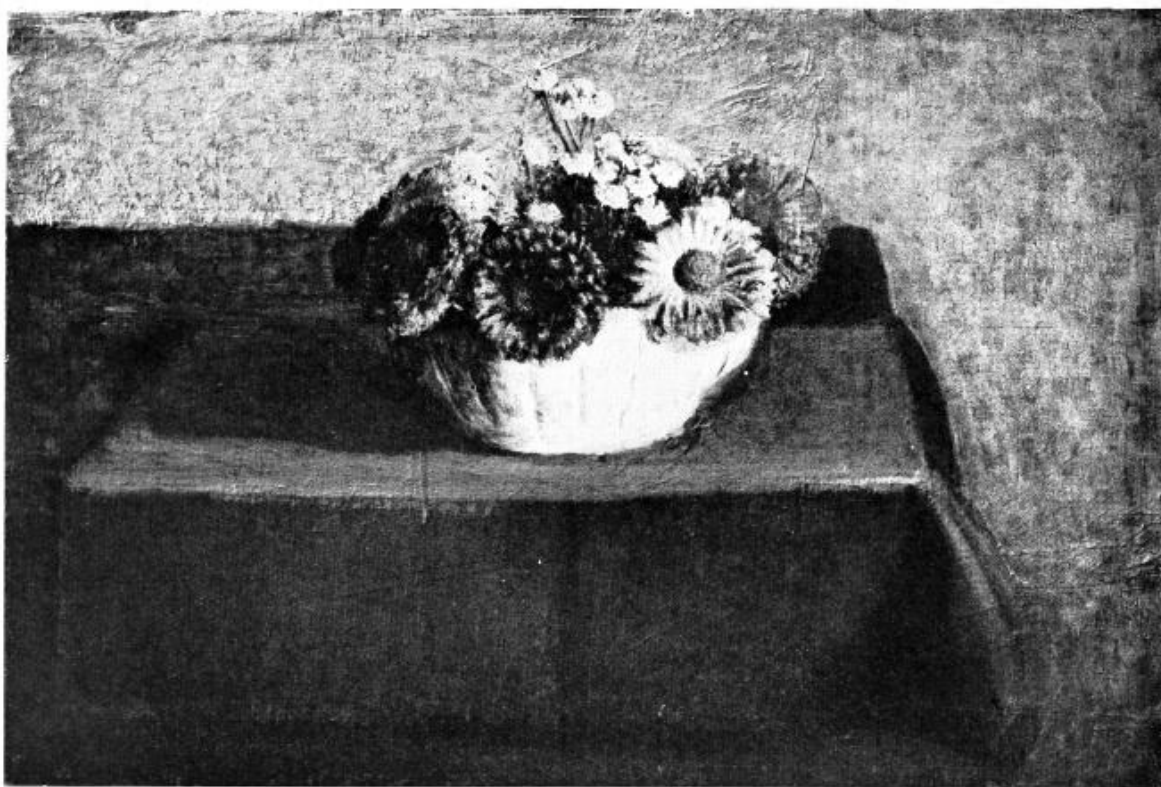
Nem nehéz elképzelni, mért nem fejlesztette ezeket a szépen megérlelt terveit kész festményekké Nagy Balogh. Egyik ok ereje elégtelenségének tudata lehetett. Kompozícióinak megvalósítására az emberi alak fölényes ismeretére lett volna szüksége. S ilyenfajta alaposabb tanulmányokra Nagy Baloghnak azután, hogy Münchenből hazakerült, nem igen jutott alkalma. Akadnak ugyan hagyatékában szép számmal kisebb aktrajzok, melyek 1903-ban és 1904-ben készültek. De mind csak afféle pillanatnyi föl vétel, gyors kézzel és vázlatosan megérzékített mozdulata a félóránként váltakozó esti aktoknak. Későbbi alakos tanulmányai is jobbára mozdulatvázlatok. S meg kell adni, hogy az állandó gyakorlat szemét is, kezét is bámulatosan biztossá tette (ahhoz képest, hogy teljes életében csak félerővel élhetett a művészetnek). A vázoló előadásban, annak mindenféle módjában és eljárásában is, nagy ügyességre tett szert. Alakos nagy kompozíciói azonban inkább nyugalmas, mint mozgalmas elképzelések. Megvalósításukhoz másféle fölkészültség kellett volna. Az okok másika az volt, hogy akkoriban még nem sikerült Nagy Baloghnak olyan festői stílusra találnia, melyben rajzolásbeli bizonytalanságát mintegy beleburkolhassa és láthatatlanná, de munkája festői kvalitásaihoz mérten mellékessé is tegye.

Ehhez a stílushoz Millet megismerése segítette el. S az új stílussal új

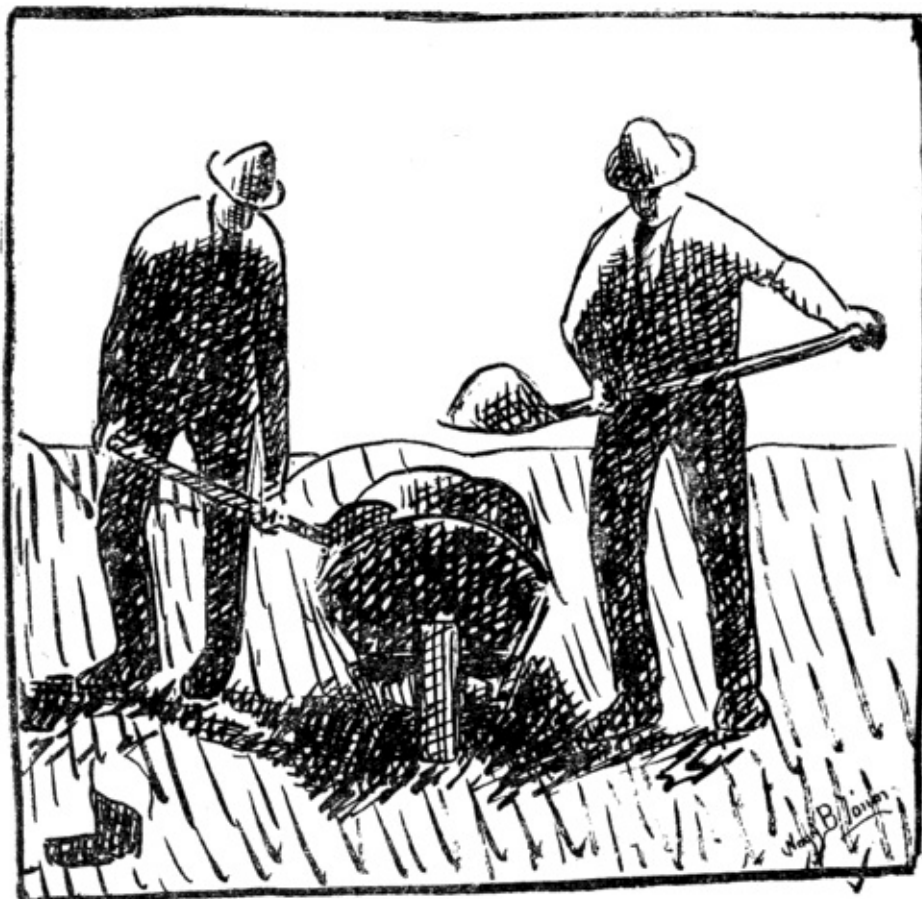
mondanivalók, új képtárgyak jelentkeztek, a régebbi kompozíciók tervekénél egyénibbek, közvetlenebbül Nagy Balogh lelkéből sarjadottak. Új látomások homályosították el a régieket s az újabbak a művész egész érdeklődését lefoglalták. A régiek fokként idegenekké lettek számára, mint ahogy idővel bizonyos fokig minden művész számára idegenné válnak ifjúkorának eredményei. Az új stílusnak megfelelő témakört a wekerletelepi kubikosok világa szolgáltatva. Nem tudjuk, mikor készültek első ilyen tárgyú vázlatai, bizonyos csak az, hogy egy 1914-es keletkezésű rajzának tanúsága szerint a háború kitöréséig, talán önmaga bevonulásáig is intenzíven foglalkoztatta a földdel viaskodó munkásoknak élete. Ceruzával, szénrel, tollal készült vázlatainak se szeri, se száma. Valamennyi künn készült a természetben és egy-egy élmény mindenikük. Mégis bizonyos zártság érzik szerkezetükben, ami arra vall, hogy művészüik képzeletével alakította a természetet. Erre vall az a finom harmónia is, mellyel az előtér mozgó alakjait a háttéri tájék körülveszi. De leginkább erre vall maguknak az alakoknak megfestési módja, amely sommázó, a kontúrt is nagy vonalakban összefoglaló és a formai részleteket széles foltokban feloldó. Millet is ilyenformán ábrázolta a mezőn dolgozó munkásait: a szemhatár kékjére, vagy a mező zöld és barna háttérére rajzolódó sötét silhouettenak. Tudjuk, hogy a természetnek milyen részletekbe hatoló tanulmányozása árán jutott el a francia művész az összefoglaló előadásnak nagy biztosságához. Annál csodálatosabb, hogy Nagy Balognak, kitől a sors megtagadta az elmerülő tanulás lehetőségét, sokszor olyan teljes illúziót keltő módon sikerült ugyanaz az összefoglaló előadás. Legjava ilyen munkáin emberalakjai arányban kitűnőek, mozgásuk pedig a legtermészetesebb mellett, hogy a kép szerkezetébe pontosan beleillő. Hogy ennyire illúziót tud velük kelteni, annak az a magyarázata, hogy minden részletet eltöröl rajtuk. Testüknek megvilágított helyeit érintetlenül hagyja, az árnyékot pedig széles sík alakjában teríti ki. Az árnyékot és a megvilágított részeket átmenettel össze nem mossza. Alakjai mégis plasztikusan emelkednek ki a térből. Tömören és nehézkesen állnak meg a földön, igazi fiai a rögnek. Arcukból nem mutat meg semmit a festő. Mozdulataikkal sem mondanak el magukról semmit. Mozdulataik a gépies munka mozdulatai: az ásóé, mely a földbe váj s a földet a talicskába fordítja, a két karé, mely a talicska rúdját megragadja, a zsákot vivő vállé és a nehéz súly alatt fontolgatva lépő lábé. A kubikos-élet mozdulatai. Ha talán távolabbi atyafiságon is mint Millet, Nagy Balogh szintén a föld fia volt. Őt magát is – vállas, súlyos alakját – könnyű kubikos-sorban elképzelni. A szeretetben és állhatatosságban, mellyel ehhez a festői tárgyhoz ragaszkodott, része lehetett a közös származás és az együvé tartozás érzésének, a részvételnek is, mellyel ő, a művész, nehéz robotban görnyedő és emberi nyilvánulásukban mégis oly hatalmas testvéreit nézte.

Hogy nagy, sőt monumentális képeken akarta ezt a motívumot földolgozni, arra a már említett két nagyméretű kartonjáról is következtethetünk. Mind a kettő szénrajz. Egyikük földet fuvarozó kubikosokat ábrázol; ennek előadása az egymáson keresztbe húzott vonalakkal rajzszerűbb, míg a másik kompozíción az előadás festőibb. A kettő közül különösen az előbbi ad jó fogalmat Nagy Balogh komponáló tehetségéről, feltelosztó biztosságáról és fejlett egyensúlyérzékéről. Hogy ezeket az elképzeléseit színesen is kialakítsa, arra már nem jutott ideje. Mindössze néhány kisebb vázlaton – olaj- és vízfestményen – kísérelte meg, hogy a színek világába beleillessze látomásait.

Sajátságos világ volt Nagy Balogh színeinek világa. Legfinomabb érzései szólaltak meg színeiben. Halk beszédű lett, amint színt idézett, gyöngéd és megilletődött. Ha kései önarcképeit kivesszük, egész oeuvrejében nincsen egy hangos színakkord. A derengő és fakó színekhez vonzódott, szerette az édes harmóniákat. Ez az oka, hogy legalább is kubikos-képeinek vázlatain elerőtlenedik a rajzban olyan súlyos forma. Durva kubikosait sápadt rózsaszín, kék, sárga ruhába öltözteti és az ugyanolyan sápadtan kék eget feszíti ki mögéjük háttérnek. Ezeken a vázlatain a festés módja végtelenül egyszerű, csaknem kezdetleges. Az alakok kontúrjai között egyenletes intenzitású síkokban tágulnak a színek. Ugyanolyan egyenletes sűrűségű, szintén síkszerűen ható barna árnyék mintázza fölületüket. Csak elvétve akad kubikos-képei között olyan, melyen a színeknek erejük van és az ecsethúzásnak lendülete. Különbözik sápadtan, bágyadtan fogják be a színfoltok a vásznat. A pirosnak, a kéknek, a sárgának legfáradtabb árnyéklatait válogatta ki a természetből és a festékes ládikóból ez a művész. Ugyanilyen tompított színekkel felelt künn a természetben támadt impresszióira is, mint az tájképvázlatain különösen jól megfigyelhető. Még amikor különösképpen színes motívumokat igyekezett is vásznán megrögzíteni – egyik vázlatán virító pipacsos mező festését kezdte meg – az élet ujjongó színei vérükfogyottan ernyedtek el ecsetje alatt.

Igaz, hogy túlnyomórészt vázlat az, amin színérdeklődésének ezt a sajátosságát megfigyelhetjük. Ha terveinek nagyban való megvalósítására ideje jutott volna, a nagyobb méret bizonyára annak a nagyobb színerőnek kifejtésére bírta volna, amely – mint látni fogjuk – megvolt benne, csak a feladatára várt. A halk és gyöngéd színek iránt való vonzódása azonban művészi lényének természetes nyilvánulása volt. Bizonyára lelkének eredendő gyöngédsége fejeződött ki általa, kivált mikor a maga egyszerű létének kezdetleges környezetét választotta ábrázolása tárgyának. Csöndéleteit, melyeket rideg hétköznapijainak szerszámaiból, konyhaedényekből, szegényes asztali holmiból

szerkesztett össze, és intérierjeit, melyekben édesanyja konyháját és a maga egyetlen nyomorúságos szobáját (amely ágyasháza és egyben műterme volt), örököltte meg, mind a megilletődés enyhe és finom színei nemesítik meg. A szeretet végtelen szín-diszkréciónak teszi vonzóvá a nyomorúságnak ezeket a jelképes ábrázolásait. Suttogva beszélgetnek rajtok a színek: a fehérrel megitatott kék, a galambszürke, az enyhe sárga, a fehér, a rózsaszín. Együtt finom, dallamos morajlásnak érzik hangjuk. Mert a színrendezésnek, az egy hangzatra igazításnak ritka mestere volt Nagy Balogh. Sejtelemszerű tónus foglalja össze színeit és teszi hatásukat változatosságukban is egységes hatásúvá. A legfinomabb kulturával megszívódott művészek sem tesznek túl ebben rajta, a külvárosban született házmesterfiún. Még kevésbé sikerült képein is megvan ez a tónusos hatás és biztosítja a színeknek egymással való összefüggését. Virágcsendéletei különösen szép példái ennek a képességének. Lefokozott színeiket langyos szürkés tónus burkolja be lágy párázatába.

De az ellágyulás, mely bizonyos képeinek enyhe színezésében és általában megfestésüknek csaknem félénken gyöngéd módjában fejeződik ki, nem volt állandó lelkiállapota ennek az alapjában robusztus emberi jelenségnek.

Rajzvázlatainak tekintélyes része is temperamentumról beszél, lendületről, belső izgalomról, energiáról, kivált ha pillanatnyi mozdulatok megragadására került a sor. De a szín is erőre kap ecsetje alatt, ha ahhoz a témájához nyúl, amely mint Rembrandtot, őt is végigkísérte egész művészpályáján: ha önmaga fejét festi. Pontos időrendjét nem tudjuk annak a hosszú önarcképsorozatnak, melyen Nagy Balogh önmagán által legbehatóbban tanulmányozta a természetet, mert ő maga nem írt reájuk évszámot; de a fejek magukért beszélnek és a typus változásai, fiatalos, majd öregedő megjelenésük, azután előadásuknak fejlődő önállósága és biztossága magától határozza meg keletkezésüknek sorrendjét. Elmondhatjuk, hogy festőlétének már legkorábbi szakaszaiban foglalkoztatta önmagának a feje. Egészen fiatalos, bajusztalan, szakálltalan ábrázolások tanuskodnak erről. A sorozatot valószínűleg München után kezdte, és alig kétséges, hogy Rembrandt példája bátorította erre. A nyomorgó, model nélkül vergődő festő számára különben is önként kínálkozott kezes és igénytelen modelnek önmaga tükörképe. A természetnek ezt a nem mindennapi darabját így azután alaposan megismerte, nemcsak fölszíni megjelenése, de rejtett szerkezete szerint is.

Örök problémája lett művészetének önmaga feje. Korai változataiban fiziognomikai elváltozásai is érdekelték, arcának a különböző lelkiállapotokra válaszoló kifejezései. Egy hetykén félrevágott kalapú fején a barna tónus alól fehéren csillan ki a szemgolyó. Attól a röptiben odanyomott fehér festékcsoptól az egész fej megelevenedik, sőt tüzes lesz a szemek kifejezése. Egy másik, annál későbbinek látszó önarcképén, félig nyitva hagyta a száját úgy, hogy előtűnik a felső fogsor lapátfogastul és tág réseivel. Ennek a fejének valami ádáz kifejezése van. Határozott lelkiállapot kifejezésére azonban csak korábbi arcképein

törekedett Nagy Balogh. Utóbb mindinkább a festői tulajdonságok érdekelték rajtok, az árnyék és a világosság váltakozása arcának húsos formáin, a síkok és a domború helyek közötti átmenetek mentől határozottabb érzetése és általában az a festői feladat, hogy a formailag jellemzetest alakítsa ki az arcból s azt is egyre egyszerűbb módon, pepecselés nélkül, mentül kevesebb, ha lehet, csak egy-egy széles és nagylendületű ecsethúzással. Mindinkább távolodni igyekezett a rajzos előadástól, s arra törekedett, hogy ami az arcon vonalasan jelenik meg, azt folttá szélesítse. Az előadásnak ilyen módjához az arc szerkezetének alapos ismerése szükséges, és ezt az ismeretet Nagy Balogh az esztendők folytán teljes mértékben megszerezte.

Előadásának fejlődése ebben az irányban önarcképein a legszembetűnőbb. Tónusosan festeni legkorábbi ilyen munkáin is már csaknem olyan jól tudott, mint a késeiken. Kétféle színű tónust váltogatott arcképein, egy kékes, meg egy barnás tónust. Kékes tónusú fejei között legérdekesebb és a művész egész oeuvrejében páratlan kísérlet, egy félfordulattal barokkosan hátrahajló feje. A barokkos mozdulatnak megfelelő az arc formaalakítása: a jobb orca begyűrődő húsának völgyvonala barokkosan megtört vonal és ugyanolyan az ajaktól az orrig szaladó vonalránc. Ez a szeszélyes barokk vonalmenet valami skopasi fájdalmas kifejezést ad az arcnak.

Fejeit leginkább szemtől-szembeni nézetben állítja a kép síkjába Nagy Balogh. A széjjelnyomódó orcák tömegétől ilyen képein szélesnek és alacsonynak hat feje. Csak profilba fordított arcképein tűnik ki, hogy feje inkább hosszúkás alakú fej volt.

Nem ok nélkül időzünk el ennyire Nagy Balogh önarcképeinél. Azok a főművei. Immár örökre megszakadt tehetségének legteljesebb alkotásai, melyeken művészi képessége a legmagasabb mértéket üti meg. Úgyszólván rajtok tanult meg festeni, és tanulás közben rajtok érett meg igazi művésszé. Különösen három önarcképe az, mely végső kifejlésében mutatja meg teljesen, sajnos, soha ki nem nyilott tehetségét. Az egyik a sienai barna tónusában megfürösztyött feje (ábráját l. a 14. mellékleten). A tükörben egészen közlelől megnézett fej ez. Valóságos fejrengeteg s a nézőre olyan hatású, amilyen egy mesebeli óriás feje lenne, ha a törpe földlakók ablakán véletlenül behajolna. A fénykép, ha olyan közlelől készölne, mint ez a festmény, elviselhetetlen lenne. A lencse annyira kidolgozná rajta az arcbőrnek minden fölszíni véletlenségét, hogy a fej mint egész elveszne a részletek sokaságában. Az érett művész tudatosságával és egyben ösztönösségével ment útjából minden fölös részletnek Nagy Balogh. Csak azt igyekezett fején megfogni, ami jellemzetes rajta: a szem, száj, orr, áll

tömegeit és humorúságait. Csak a legfontosabbat, de azt azután nagy nyomatékmal. Ezt is úgy, hogy ecsetjének nyomát szinte elrejtette a sima előadás mögé. Nagyszerűen összezárt egység lett így a fej.

Másféle művészi szándékok érlelték meg egy szemlátomást későbbi önarcképét (ábrája a 15. mellékleten). A háromnegyed profilfordulatú fejnek kétharmad része erős megvilágításban látszik, a többit sötét árnyék fűdi. A megvilágított helyek testszínűek, az árnyékosakat kékes-szürke tónus foglalja össze. A fekete puhakalap sűrű fekete árnyékkal takarja el a homlok nagyobb részét. Apró részletei ennek a képnek sincsenek, de az arcfelület itt nem sima, mint az előbb leírt önarcképen, hanem az ecsethúzások nyomától felbarázdált. Az ecsethagyta nyomokat a művész itt nem simította el, hanem meghagyta azon vibráló voltukban, ahogy nekihevíült ecsetje végigszántotta velük az arcot. Csak magukban egészen biztos művészek mernek akkora temperamentummal festeni, ecsetjükkel képükbe olyan bátran belerajzolni barázdát és árnyékot, mint ezen a művén Nagy Balogh. Szinte Frans Hals merészségére és ötletességére emlékeztet ecset-technikája. A festői előadásnak igen fejlett fokát képviseli Nagy Balogh művészetében ez a festmény. Azt a fokát, melyen az arcvonásoknak az eredetihez való hűsége már mellékessé válik. Az arc itt foltoknak és színeknek összege s együttvéve: élet. Élő ember, emberi jellem, amennyire láthatatlan tulajdonságok vonallal, formával és színnel láthatóvá tehetők.

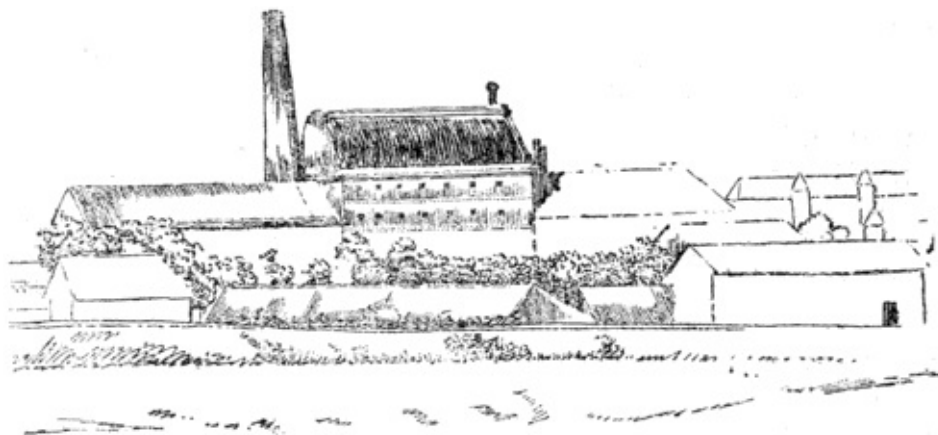
A festőiségre törekvésnek még később eredménye az a hatalmas önarckép (ábrája a 16. mellékleten), mely talán utolsó ilyen alkotása Nagy Balognak, mindenesetre azonban legteljebb kifejeződése festői tehetségének. Bámulatos az a könnyedség, mellyel a fejen végigfuttatja ecsetjét és elhagyogat vele itt is, ott is árnyékot, fényt, színt. Szürke-olivasárga a kép színakkordja. E két véglet között a végtelenül finom érzékkel kikevert színfokozatok egész sora váltakozik és varázsol életet a holt formákba. Az előadás módja egyszerűbb már nem is lehetne. Maga az egyszerűség az, mely mindenről lemond, ami tetszetős lehetne, le az érzékekre közvetetlenebbül ható színek varázsáról, az ecset virtuózi játékaról, mindenről, a nagy egységes festői hatás kedvéért. A monumentálissal határos az az erő, mellyel a művész ebbe az alkotásába belement, s mely képének egészéből belemarkol a nézőbe. Minden ecsethúzása mintha maga volna a tudatosság és maga a biztosság. Színei, ha inkább csak a feketét, a szürkét és fokozataikat játszatja is, ugyanakkora erővel teljesek mint egész koncipiáló módja és festői előadása. Színei is hatalmasok. Valami elragadó lendület kapja meg a képen a szemet és viszi magával a néző figyelmét.

Ilyen volt Nagy Balogh János művészete. Ha alkotásaiból a néhány legkülönb darabot kivesszük, ebben is, abban is csak eleje egy művészpályának. Negyvenöt éves lett, de későn kezdte a festést, és rendszeresen sohasem is művelhette. Az élet nehéz gondjai miatt sok drága esztendeje veszett kárba. Főművei mutatják meg, hogy mi mindent várhattunk volna még tőle.

* * *

Arról a baráti körről essék még néhány szó, mely ezt az ismeretlen művészt szeretettel, csendes tisztelettel, áhitattal vette körül életének végső esztendeiben. Néhány művésszel, kevés íróval, egy-két másfajta érdeklődővel érintkezett Nagy Balogh János. Jobbára olyan névtelen emberekkel, mint jómaga, szerény hívőkkel, kik csak önmaga biztosságához fogható hittel bíztak eljövendő hírében. Az ő hitüknek és lelkesedésüknek köszöni eredetét ez a könyv. Ők rakták össze adatait emlékeikből, az ő szeretetüknek és csodálatuknak sugallása, ha mi melegség ebben a könyvben van. Köszönet érte nekik és köztük is legrégibb és leghívebb barátjának, M u s z é l y Ágoston festőművész úrnak, ki nélkül ez a könyv sok értékes adattal szegényebb volna. És köszönet P e t r o v i c s Elek úrnak, a Szépművészeti Múzeum főigazgatójának, ki Nagy Balogh művészeti hagyatékát e könyv céljára nemcsak készségesen rendelkezésre bocsátotta, de annak használatát mindenképpen meg is könnyítette.

ELEK ARTÚR.

NAGY BALOGH JÁNOS

AZ EMBER

Ölbenülő kis fiucska volt, mikor az apja, egy örök részegeskedő, megragadta s a folyam partjára cipelte. A kis Jánoska ártatlan szemmel nézte a vizet... fogalma sem volt róla, mily nagy leszámolásra készül az élettel. Már őszülő férfi volt, de a támológó ember kezeinek halálos szorítását még mindig érezte karjain. – Az utolsó pillanatban akadályozták meg a részeg embert, hogy gyilkos szándékát végrehajtsa. Ez volt utolsó találkozása apjával.

A kis János egyedül maradt anyjával, aki mosással foglalkozott. Kispestre költöznek. Egy szobafestő iparossal ismerkednek meg, aki ajánlatot tesz az anyának, adja hozzá a fiát. Jó dolga lesz, mesterembert nevel belőle. Megegyeznek.

János szobafestő-inasnak megy.

*

Ez Nagy Balogh János első lépése a piktúra felé.

A szobafestés azonban szezon-munka, nagyon takarékosan kell bánni a pénzzel, amit megkeresett tavasszal. Anyja hamar kiöregszik a munkából; a létfenntartás gondjai Jánosra nehezülnek. Negyven-ötven forintot megkeres a szezonban, ezt be kell osztani úgy, hogy a tél is kifusson belőle. Rántott leves, krumpli, bab, néha tejben főtt dara – így élnek.

Vajjon melyik az a pillanat, mikor a művészösztön, félredobva a meszelőt, a rajzoló-ón felé nyúl – erről a művész önmagának sem adhat számot. Hasonló lehet ahhoz, mikor a csecsemő vonagló szájával keresi az életadó emlőt... kell, múlhatatlan szüksége van rá, hogy élni, hogy fenmaradni tudjon. Nagy Balogh János fest, rajzol, össze-vissza, ami elébe kerül. Mesterével csakhamar összevész. Utasításait nem követi, ellenben merész újításokkal rémíti, eltérően a sablontól. »Sohasem lesz belőled szobafestő!« – jelenti ki haraggal a gazda s nem is sejti, mennyire igazat jósol!

Nem; nem ez az út a Nagy Balogh János számára.

Mit kell tennie?

Münchenbe menjen! – tanácsolják ismerősei egyértelműen.

Világos, hogy annak, aki festő akar lenni, Münchenbe kell mennie.

Anno: 1898.

*

A fiatal Nagy Balogh János kimegy Münchenbe.

Beiratkozik egy esti akt-tanfolyamra és összeismerkedik egy csomó festőnek készülő növendékkel. Az iparoslegény félszegsége párosul benne az elvonuló ember zárkózott természetével s ez felkelti társai kíváncsiságát és tréfákra ingerli őket. Hozzájárul ehhez groteszk öltözködése, mely ugyan a festő-város művészdivatjának hódol – a szegénység torzításaival és kényszerűtségeivel azonban. Kevés pénze, mit magával hozott, a legprimitívebb életvitelre szorítja; örvend, ha főzelékkel jóllakhatik. Ismerősei bogaras vegetáriánust látnak benne, gyanakvó szemekkel figyelik és figurának nézik. Nem törődik velök. A lényegyet kereső rajongó szigorú céltudatosságával merül munkájába; környezetétől nem vár semmit; nincs kérdezni és nincs megbeszélni valója.

Nem fest: laborál. Még nem látják, de érzik benne a művészt, aki vívódva születik. Festőnövendékek, egy mesterhez tartozók, csaknem mind egyformán

festenek. Egyforma a világszemléletük, miként a nyakkendőjük, a festési látásuk, a festésük szövete. Nagy Balogh úgy fest, mintha fölfedezné a festést a maga számára. Hol vannak már társai technikai felkészültségben, mikor ő még mindig fakó színeinek egymás mellé állításán experimentál! A munka tüze viszi, ragadja s új és új meglepetések érik, mint a gyermeket, aki mély csodálkozással tapasztalja, hogy a lábaival jár... A rátalálásokon való ezen folytonos elcsodálkozás állandó kísérője szemlélődéseinek s ott kalandozik szemeiben az emberekkel való érintkezés alkalmával is. Filozóf elme, aki a készen jelentkező eredményeket nem veszi át, de újra analizálja és újra teremti azokat. E szakadatlan bensőség együgyű, sokszor groteszk reflexiókban nyilvánul meg kifelé; ám sokkal mélyebbre néz, semhogy ellenőrizni tudná: mi történik a felületen...

A természet őserői munkálnak benne: nem áll tükör elé, mikor alkotni kezd... E festés külső megnyilvánulásai is különösek. Úgy közeledik a vászonhoz, mintha félne tőle; valamit odapötytyent s térdben egy kicsit megbicsaklik. Aztán eltörüli; az ujjával, vagy a tenyerével; kissé oldalt billenti

szőkés kecskeszakállát és nézi; mintha nem is festékkal dolgoznék; többet vesz el, mint amennyit lerak a vászonra; mintha nem is festené, hanem lehelné azokat. Valami csökönyös áhitat az, ami eluralkodik rajta, munkaközben.

Ostromolják, beszélteni szeretnék. Helyesel, jóváhagy, szíjja a pipáját, hümmög, nem beszél. Képekről, mások munkáiról soha nem nyilvánít véleményt; egy-egy meghitt barátja előtt, ki nem festő, az egész magyar modern piktúrát elintézi egy elvető gesztussal – csak a klasszikusok léteznek számára, azok közül is csak néhányat, ha elismer. A jó élcre fölnevet s tovább pipázik. Öregesen jár-kél társai közt, mint az oroszán a kölykei közt. Ugratják, incselkednek, játszanak vele. Szeretik nézni, ha eszik. Ezt a mulatságot szívesen megszerzi nekik Nagy Balogh János. Fizetnek neki, csakhogy egyék. Nyomorusága még inkább szállásához kényszeríti. Hónapokon át kenyéren és meleg vizen él – de nem kér. Egy időben már kenyere sem volt.

Az éhség elhajtotta hazulról s az iskolába menekült; dolgozni nem volt képes, csak ólálkodva nézett szét, aléltan; aztán hazatámolygott, hogy ágynak dőljön; mint aki megbékélt az éhenhalás gondolatával.

Ez München.

*

Betegen, lerongyoltan tér haza, Kispestre.

Itt is nagy a nyomoruság; édesanyja is beteg a túlhajtott munkától, nélkülözéstől. Kettőzött energiával kell hozzálátnia a munkához; folytatja, ahol abbahagyta, a mesterségét. Titkos vágya azonban él és elhatalmasodik benne; festő szeretne lenni. Visszatér régi motivumaihoz: a cselédágyhoz, a piaci bögrékhez, a rét virágaihoz – mindahhoz, ami elérhető horizontja e szegénységnek – egy kis, légynyomos cselédtükörhöz, amelyből önmagát festi. A konyha lesz a »műterme«. Dolgozik évek során át, észrevétlenül és ismeretlenül bár, de néhány Münchenből hazaszakadt festő révén, már tudnak róla. Az ember érdekessége és életmódjának primitivsége az, ami foglalkoztatja a világvárosi kulturán túlfinomult elméket. Művészek, írók szórakoztató beszédtemája. Igyekeznek közel férkőzni hozzá; invitálják, csalogatják Pestre, kávéházba, műterembe, olykor vacsorára. Nem szívesen megy, lehetőleg kitér a meghívások elől. A kávéháztól idegenkedik, inkább a kávémerést szereti. Ha kijön mégis: gyalog teszi meg az utat oda-vissza. Húsz fillér a villamosjegy ára! Érdeklődnek, mit csinál. Dolgozik. Valaki nem éri be ennyivel: szeretné megnézni munkáit. Elhárító, de udvarias mozdulattal szabadkozik. Majd. Most

még nem. Nemsokára. A festők azonban kapacitálják. Egyiknek, hosszas kísérletezés után, sikerül célt érnie. Kis, sötét szoba-konyha. S amily egyszerű élet, ugyanolyan piktúra. Az önarcképeire csak egy szó van, ez: Rembrandt!

A kortársak törekvéseitől érintetlen művészet ez, nem a XIX. század festőáramlatainak piktúrája, de nem is a régiek utánzása – valami fojtott, kispesti piktúra –; senkihez és semmihez nem tartozó, külön világ, amelyben, csendesen, elvonultan egy művészember álmodik.

*

Egy művész, aki egész életén át elnélkülözni képes a nyilvánossággal való közlékenység örömet – egy okkal több, hogy a különben egészen köznapi (s talán éppen ezért problematikus) ember még inkább probléma legyen. Nagy Balogh Jánostól képet nem lehet látni, vásárolni meg éppenséggel lehetetlen. Miből él? Alkalmasint a szobafestésből. A nyomorusága, a nélkülözése már szinte emberfeletti, de szájából a szegénység panaszát sohasem hallod. A szegénység számára a d o t t s á g s ő adott eszközökkel él s a lehető legjobban. Társaságban nincsenek különösebb mondanivalói. Az alaphangulata mindig derült. Ha találkozásod van vele: hangosan felkiált. A szemei ilyenkor fürkészően kémlelnek beléd s tőled teszik függővé, hogy felviduljanak, vagy elboruljanak.

Ő – nincs.

Mint valamely letűnt korszak maradványa: nem él itt, csak fel-felbukkan e számára érzésekben és gondolatokban idegen világra, mely ugyan félóránnyira lüktet kispesti magányától s óvón vigyáz, hogy a nagyszabású, de kishorizontú város zűrzavarából amaz egyszoba-konyhás világ életéhez mi csekély rázkódtatás se érjen. Az ujságokat egy derűtszívű gyermek érdeklődésével olvassa s nagyokat nevet a számára mulatságos válságokon. Rövidszárú pipája nélkül ritkán láthatod s ha beszél, mindegy: főzelékről, vagy forradalomról, úgylis csak a pipa kedvéért teszi: beszéd közben jobban ízlik a dohány.

Vágyai nincsenek, még festő-vágyai sem, ha csak az nem, hogy dolgozhassék. Ez számára a teteje az élet ajándékának.

Kiállítást rendezni? Nyilvánosság elé menni?

Később. Nemsokára. Majd.

*

A háború őt is magával sodorja; mint közlegény kerül a harctérre; holott, kevés igyekezettel, megszerezhetné az önkéntességet. Később, barátai unszolására, csakugyan megszerzi önkéntesi jogosultságát, ekkor azonban már béna jobbkarral kórházzról-kórházra jár. Bár alig festhet már komolyabban nehezen mozgatható jobbkezevel, ebben semmi tragikumot nem lát. Úgy beszél a beteg jobbkarjáról, mint valami használati tárgyról, ami elromlott. Most nem lehet dolgozni vele. Majd megpróbálja a balkézével. Ez még jó, csak nem engedelmeskedik. Rá fogja szoktatni. Hogy ez nehezen fog menni? Dehogy. Az ember nem a kezével csinálja a piktúrát!

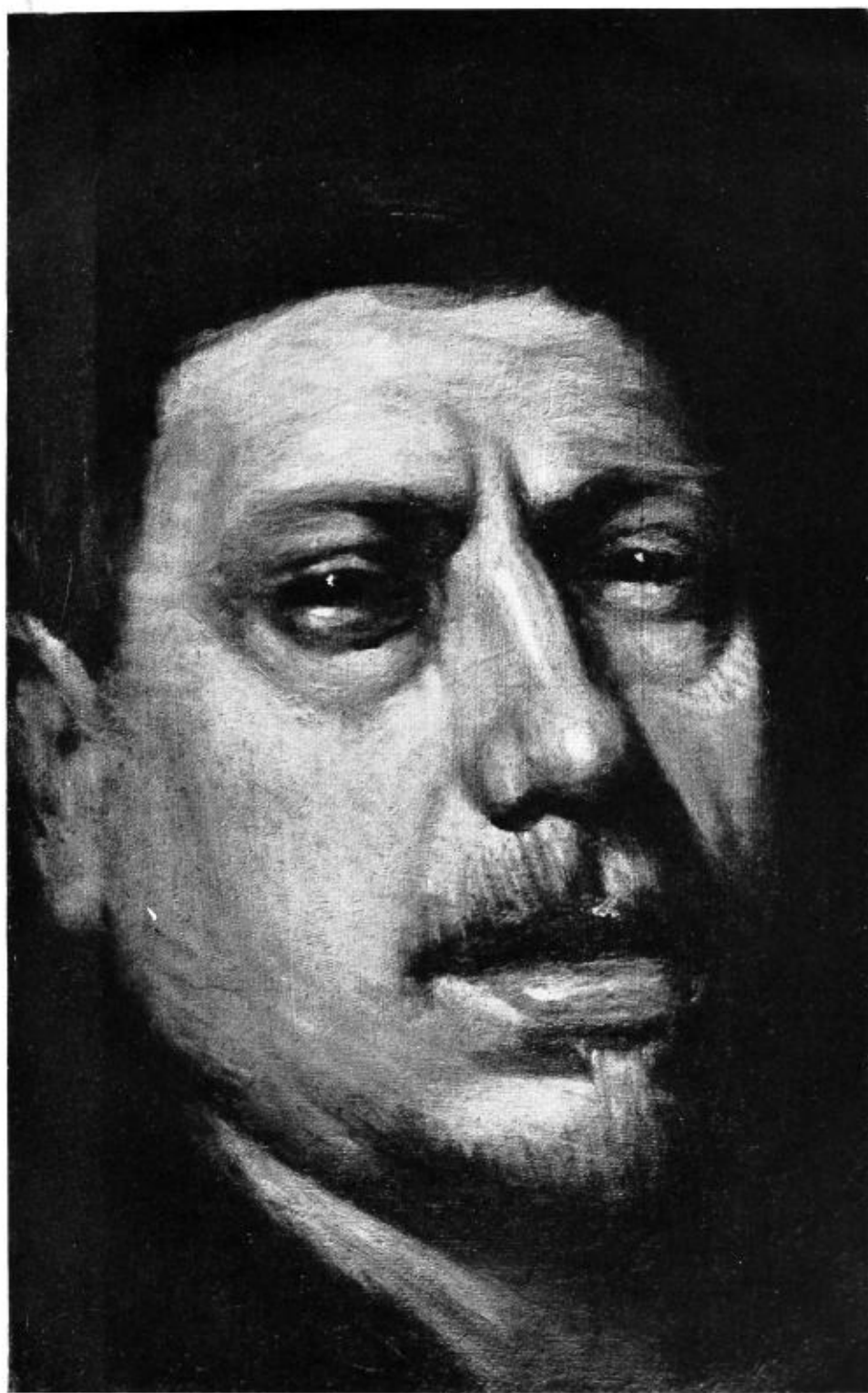
És Nagy Balogh János mosolyogva az agyára mutat.

*

Festés közben – főz.

Édes anyja már nincs, meghalt, ő úgy mondta: hirtelen, mi tudtuk, hogy a hosszú nélkülözéstől legyengülten, éhen.

Nagy Balogh János maga látja el háztartásának dolgait. Kora reggel kél, rendbehozza a szobát. Fát aprít a béna jobbkarjával, begyujt. Krumplit hámoz, teát forral stb. Húst nem eszik, nem elvből, de mert a húsrá nem telik; hiányát

azonban éppúgy nem érzi, mint az úgynevezett jólét egyéb kellemességeinek.

Ha hideg van a konyhában, csizmát húz és úgy fest; egyik kezében egy kis tükröt tart, mert leggyakrabban önmagát festi. Mikor megdermednek ujjai, vastag szája elé kapja őket, rájuk hunyorít egy biztató grimásszal és rálehel az ujjaira.

Fifikus ember, nem lehet rajta egykönnyen kifogni!

*

Csaknem halála napjáig gyógyíttatja jobbkarját; kórházról-kórházra jár, egyikbe-másikba befekszik rövidebb-hosszabb időre, ott ellátják. Nagy Balogh János megbecsüli a beteg jobbkarját, bizonyos tisztelettel beszél róla, amelynek gondtalan és egyenletes kosztját köszönheti. Azonban heged a seb, forrnak a csontok... mi lesz, ha meggyógyul... Kiteszik a kórházból, holott küszöbön a tél!...

Előbb azonban más valaki lép be a küszöbön: a forradalom. Ez új helyzet elé állítja. Szervezkednek a betegek, a bénák, a rokkantak. Jelszavak röpködnek, gesztusok lendülnek, sápadt riadalom az arcokon, a szemekben. Nagy Balogh János mulat a kavargáson; nevetve vitatkozik társaival, akik mankójukkal fenyegetik, mint akinek semmiféle meggyőződése nincs. Ő vitatkozik, hogy vitatkozzék. Milyen nagyszerű, milyen mulatságos, mikor az arcok kigyúlnak s artikulátlan hangok törnek fel a tüdőkből...

Feljebbvalói szeretik a hegyesszakállú és érdekes modorú öreg festőt, pingáltatnak vele és – előléptetik alhadnaggyá. Uj, aranycsillagok ékeskednek ezentúl a gallérján s ettől kezdve gondosabban beretválkozik. Tiszt!

*

Nincs boldogabb ember nála.

Az ő élete tanulságos magyarázója a mi boldogtalanságunknak, annak, hogy rosszul, túlkomplikáltan rendeztük be a magunk életét, melyben aprólékos kulturcafrangok a legfőbb gondok, mik életünket vigasztalanul megnehezítik. Jellemző és itt szükséges megemlíteni, hogy a kommun alatti nagy táplálékhiányból s a körülötte viharzó szükségpanaszból ő mitsem érzett; sőt: soha oly jól s oly dúsan nem táplálkozott kedvenc főzelékeivel, mint akkor. Nagyokat kacagott az emberek elkeseredésén s mulatva állapította meg, hogy azt, amihez egész államátalakító forradalom kellett, ő, Kispesten, már réges-

régen megvalósította – neki, így is, úgy is, mindegy volt...

*

Zárkózott és könnyen haragvó természet volt.

Beleszólást dolgaiba senkitől nem tűrt – ha hibázott, hát hibázott, de saját hibájából hibázott. Az okosok, a ravaszkodók előnyeit felismerte és mosolyogva tudomásul vette – nem érezte szükségét, hogy az ő módjukon okos, hogy ravasz legyen. Egyszer legmeghittebb barátjával összekülönbözött, mert valamire kapacitálni igyekezett, ami pedig az ő előnye és érdeke volt.

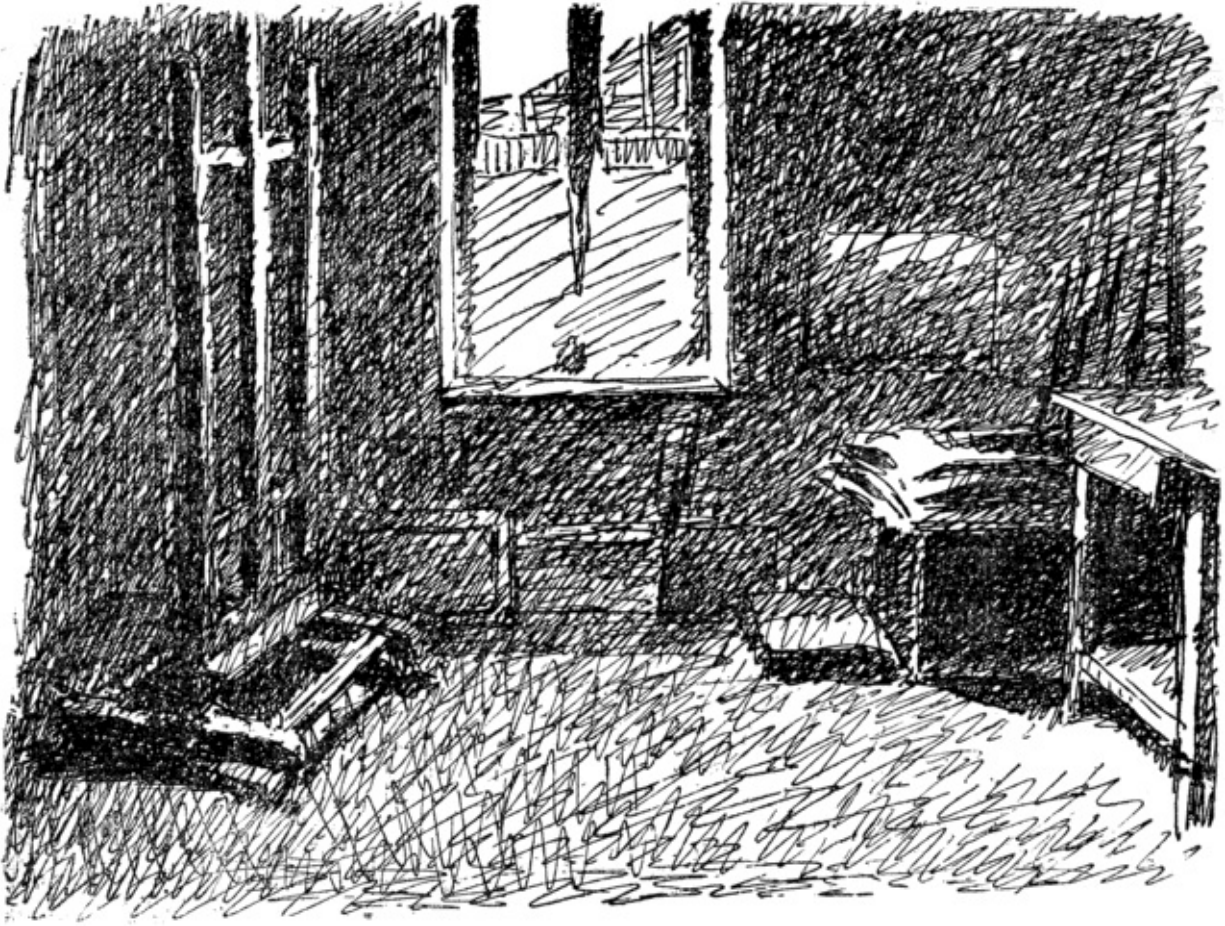
Nők iránt nem viseltetett különösebb tisztelettel. Agglegény maradt, a nősülésről hallani sem akart. »Az energiámra szükségem van!« – ismételte többször jelentőségteljesen s figyelmeztetőn felemelte mutatóujját.

Élt mint egy színes vadvirág a réten, záportól verten, gizgasztól benőve, szabadon a szabad ég alatt.

*

... Egyszer, valaki, látta egy dunaparti ájtatos körmenetben... Kalaplevéve ballagott a zsolozsmákat éneklő tömegben...

Pár nappal halála előtt elhalt édesanyjáról emlékezett meg az ebédutáni asztalnál. A frontra volt elindulóban s ösztönszerű megérzéssel, az utolsó órákban hazaszökik. Útközben tejet vásárol; örülni fog neki az öreg. Otthon néma párnák, sötét falak fogadják. Rohan a kórházba, ahová elvitték a halottat. Ott már hozzákészültek, hogy közös sírba eltemessék. (Vele ugyanez történt hirtelen halálakor.) Nagy Balogh János szépen eltemetteti a megtakarított zsoldján. Másnap megjelent az édesanyja álmában s megköszönte a szép temetést.

Nagy Balogh János kis pipája mögött egészen ellágyult a megható visszaemlékezéstől.

Egy héttel később vastag szájából egyszer s mindenkorra kiesett a pipa...

*

A képeit nem szignálta. Minek? – és mosolygott. Majd a művészettörténelem. Az majd megállapítja a festő kilétét. Előre nevetett, milyen elképedést fog kelteni a fölfedezése. Majd a halála után, ötven, száz évvel. Majd! Valami azonban közbejő. A kommun. Nagy Balogh Jánosra rátámadnak: a művészeti direktórium elé! Becipeltetnek vele néhányat munkái közül. Itt fedezik fel először. Felkapják, istenítik. Vásárolnak tőle, megtömik pénzzel. Kap vagy harmincezer koronát néhány festményért.

Mikor meghalt, egyik ládája alól, éves piszok és pókhálók közül, két takarékkönyv került elő... Frissek, ujak, érintetlenek voltak, mint két homokba kapart csont...

*

... Egy darab kenyér, valami kávéházi maradék, barnult árván maradt asztalán, mellette egy kis sajt... másnapi reggelije, amit már nem fogyaszthatott el.

Egy könyv, föllapozva. Faguet: Kontárság kultusza.

Egy kidőlt kis vaskályha hevert a sarokban, azt felrúgta, mikor haláltusáját vívta, hanyattvágódva a padlón, aléltn.

Agyszélhűdés ölte meg.

A rákoskeresztúri temetőben nyugszik, ott hirdeti egy alacsony, sárga fakereszt:

Itt nyugszik Nagy Balogh János, élt 45 évet.

BÁLINT JENŐ.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NAGY BALOGH
JÁNOS ÉLETE ÉS MUVÉSZETE ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away--you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations

other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.E.3, a full refund of any money

You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to

refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

. .

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork

and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit:
www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility:
www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.